

วิเคราะห์ปรัชญาสังคมและการเมืองการปกครองในทางพระพุทธศาสนา
ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)

Analysis of Social Philosophy and Political Governance in
Buddhism of Phra Brahmakunaphorn (P.A. Payutto)

พระครูสังฆรักษ์ สุริยะ ปภสฺสโร (สพานทอง)

PhraKhruSangkharak Suriya Pabhassaro (Sapanthong)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Graduate School Mahamakut Buddhist University

E-mail: suriya.sap@mcu.ac.th

วันที่รับบทความ (Received) : 25 มกราคม 2565

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 8 มีนาคม 2565

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 16 มีนาคม 2565

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ ได้แก่ 1) เพื่อศึกษาความคิดทางการเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาของพระพรหมคุณาภรณ์ 2) เพื่อศึกษาการเมืองการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนาของพระพรหมคุณาภรณ์ และ 3) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาสังคมและการเมืองการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนาของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ผลการศึกษาพบว่า การเมืองการปกครอง เป็นการดูแลจัดการให้มนุษย์อยู่กันอย่างเป็นธรรม และเป็นระเบียบ การเมืองการปกครองในทางพระพุทธศาสนา เป็นการปกครองที่ทำให้เกิดความสงบเรียบร้อยโดยใช้ธรรมะ ความร่วมมือร่วมใจได้มาก อันจะเป็นผลช่วยให้บรรลุถึงความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของผู้นำอีกด้วย จึงมีประโยชน์อย่างมากต่อผู้นำนัก จึงมีประโยชน์อย่างมากต่อผู้นำนักปกครอง เนื่องจากผู้ปกครองก็เหมือนกับคนทั่วไปและที่สำคัญเมื่อขึ้นไปสู่ตำแหน่งสูงๆ การบริหารวินิจฉัยสั่งการต่าง ๆ ผู้ใต้บังคับบัญชาต้องเชื่อฟังจะต้องทำตามในเบื้องต้นก่อน เพราะเขาอยู่ในฐานะผู้บังคับบัญชา

คำสำคัญ : การเมือง, การปกครอง, ตามแนวพระพุทธศาสนา

ABSTRACT

This academic paper has three objectives, namely 1) to study the political thought according to Buddhism of Phra Brahmakunaphorn, 2) to study the politics and governance according to the Buddhist principle of Phra Brahmakunaphorn, and 3) to study and analyze philosophy. Society and Political Governance according to Buddhism of Phra Brahmakunaphorn (P.A. Payutto). The results showed that politics It is a fair treatment for human beings. and

orderly Politics and governance in Buddhism It is a government that causes peace by using dharma. Great cooperation as a result, it will help to fulfill the responsibility of the leader as well. Therefore, it is very useful to the people. Therefore, it is very useful to the rulers. Since the ruler is like a normal person, and most importantly, when ascending to a high position, the administration of various administrative orders must be obeyed by the subordinates to be followed in the first place. Because he is in command.

Keywords : Politics, Governance, According to Buddhism

1. บทนำ

การเมืองการปกครองตามแนวทางพระพุทธศาสนา สิ่งที่เราเรียกว่า การเมือง มีความหมายตามแนวทางของศาสนาว่า การเมือง คือ การจัดอย่างถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ เพื่อคนจำนวนมากจะอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก สิ่งที่เราเรียกว่าการเมือง คือ ระบบศีลธรรมอันเร้นลับ การดูอย่างนี้มีประโยชน์และเป็นสิ่งที่จำเป็น ถ้านามาทาให้ถูกต้องก็จะมีประโยชน์ถึงอย่างนั้นก็ยังจะต้องแยกออกให้ห่าง ให้เห็นได้ง่าย ให้ห่างแก่การที่จะศึกษาหรือปฏิบัติศีลธรรมในรูปแห่งการเมือง และหากให้ดีกว่านั้นอีกก็ให้การเมืองมาอยู่ในรูปของศาสนาเสียเลย เพราะว่าคำว่า “ศาสนา” ก็คือภาวะสมบูรณ์ของสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรม ความเต็มรูปของสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรม คือ ศาสนา

การเมืองการปกครองในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง การปกครองเพื่อการศึกษา เป็นการปกครองที่ทำให้เกิดความสงบเรียบร้อยโดยใช้ธรรมะ การเมืองการปกครองไม่สามารถที่จะแยกออกจากศาสนาได้ การเมืองที่ถูกต้องจะต้องเกี่ยวข้องกับคนทุกคนไม่ว่าจะอยู่ในเพศใดก็ตาม เพื่อให้คนในสังคมสามารถที่จะอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขได้ การเมืองนั้นคือระบบของการจัดหรือการกระทำเพื่อให้คนจำนวนมากอยู่ด้วยกันโดยปราศจากปัญหาโดยไม่ต้องใช้อำนาจ แต่ความสำคัญมันอยู่ที่ว่ามันเป็นระบบที่ต้องจัดทำขึ้นก็เพื่อคนทั้งหมดจะอยู่ร่วมกันโดยปราศจากปัญหา สำหรับพุทธศาสนานั้น พระพุทธเจ้าในฐานะที่พระองค์เป็นศาสดาเอกของโลกพระองค์มิได้ทรงมุ่งหวังที่จะสร้างระบบปรัชญาการเมืองการปกครองขึ้นมาแต่อย่างใด แต่ทรงให้คำชี้แนะเกี่ยวกับข้อปฏิบัติต่างๆ ในการปกครองแก่รัฐนั้นๆ พระพุทธเจ้ามิได้ทรงสอนปรัชญาการเมืองโดยตรง ดังจะเห็นได้ว่าในพระพุทธศาสนากล่าวถึงเรื่องนี้เป็นส่วนน้อยแต่ดูเหมือนจะเป็นการสอนให้แก่ปัญหาเฉพาะของรัฐบางรัฐในสมัยพุทธกาลมากกว่า เพราะคำสอนที่สอนสำหรับรัฐหนึ่งต่างกับที่สอนกับอีกรัฐหนึ่งพระพุทธองค์ทรงหวังที่จะให้เกิดความสงบสุข ความเจริญแก่รัฐซึ่งมีจุดมุ่งหมายอยู่ที่การมีศีลธรรมของบุคคลในรัฐนั้นๆ แต่พระพุทธองค์มิได้ทรงให้ความสำคัญแก่เศรษฐกิจในฐานะเป็นจุดหมายของรัฐแต่ทรงเห็นว่าสำคัญเพราะเป็นเหตุแห่งความสงบของรัฐ และการแบ่งปันผลผลิตที่ไม่ดีนั้น ย่อมมาความเดือดร้อนมาสู่รัฐ ก็เพราะเป็นเหตุให้คนประพฤตินิโคต

ดังนั้นศีลธรรมจึงนับเป็นสิ่งสำคัญมากกว่าเศรษฐกิจแต่ถ้าเศรษฐกิจไม่ดี การรักษาศีลก็ยาก เศรษฐกิจจึงเป็นฐาน ส่วนศีลธรรมเป็นจุดหมายดังนั้น การปกครองของรัฐจึงต้องมีการจัดการที่ดีทั้งในด้านการปกครอง เศรษฐกิจ และด้านสังคม ดำเนินไปได้ด้วยดี โดยควรที่จะนำหลักธรรมในทางพุทธศาสนามาใช้ควบคู่

กับกฎหมายของรัฐเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพเสถียรภาพในการบริหารกิจการของรัฐ ซึ่งพระพุทธศาสนากับการเมืองการปกครองนั้นไม่สามารถที่จะแยกออกจากกันได้เพราะต่างก็มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด การเปลี่ยนแปลงใดๆ ที่เกิดขึ้นในทางการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ และสังคมย่อมมีผลกระทบต่อศาสนา และในทำนองเดียวกันการเปลี่ยนแปลงในทางศาสนาก็จะมีผลกระทบต่อการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ และสังคมเช่นเดียวกัน ปรัชญาการปกครองคือแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการปกครอง การคุ้มครองดูแลรักษาควบคุม (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546) ซึ่งเป็นการปฏิบัติกรของผู้ปกครอง ในการจัดระเบียบทางสังคมและทางการเมือง เพื่อให้ประชาชนได้อยู่ร่วมกันอย่างเป็นระเบียบและได้รับผลประโยชน์จากการที่อยู่ในรัฐนั้น โดยเฉพาะรัฐที่ถูกจัดสร้างขึ้น เพื่อมีจุดมุ่งหมายแก่การตอบสนองความต้องการส่วนรวมของประชาชน ถ้าจะขยายให้ชัดเจนแล้วก็คือ กิจการงานทุกอย่างที่รัฐบาลจะต้องกระทำ จะโดยผ่านระบบราชการ ระบบรัฐวิสาหกิจ หรือผ่านกิจการของเอกชนก็ตาม ซึ่งจุดมุ่งหมายของงานดังกล่าว จะต้องเป็นไป เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชน เป็นการส่วนรวม ความต้องการของประชาชนแยกออกได้เป็น 2 กรณีที่สำคัญ คือ (1) ความต้องการความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน (2) ความต้องการความสะดวกสบาย (ชรินทร์ สันประเสริฐ, 2546 : 157)

2. ความคิดทางการเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาของพระพรหมคุณาภรณ์

พระพุทธศาสนามีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ของชาวพุทธในฐานะที่เป็นสถาบันหนึ่งในสังคมที่มีความสำคัญและเป็นสัญลักษณ์แห่งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาติ เป็นที่มาและเป็นที่ยึดเหนี่ยววัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีของชาติไทย ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนานั้นเป็นดังรากเหง้าแห่งความเป็นชาติและ เอกลักษณ์ดั้งเดิมของชาติไทยทั้งทางด้านสังคม วัฒนธรรม และการเมืองดังนั้นสถาบันพระพุทธศาสนากับรัฐจึงมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด ต่างพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันโดยฝ่ายศาสนา ต้องการเผยแผ่พุทธธรรมเพื่อประโยชน์สุขของผู้คน ก็ต้องการความสงบสุขในการปกครอง โดยหลักการสรุปได้ว่า (พระราชวรมุณี (ประยูร ปยุตฺโต), 2527ก : 141-143) กล่าวไว้ดังนี้

1. เป็นหน้าที่เกี่ยวกับธรรมหรือหน้าที่ต่อธรรม คือ รัฐโดยเฉพาะผู้ปกครองที่ดียอมเป็นผู้ใฝ่แสวงธรรมและเป็นผู้เชิดชูธรรม พระสงฆ์หรือทางฝ่ายพระพุทธศาสนาเป็นผู้ดำรงไว้ซึ่งธรรม เป็นผู้เผยแผ่และสืบทอดธรรมให้ดำรงอยู่ในโลกและสังคม รัฐก็ทำหน้าที่ในการที่จะช่วยผู้ดำรงรักษาสืบทอดธรรมเผยแผ่ธรรมนี้ให้ทำหน้าที่นั้นได้ด้วยดี การทำอย่างนั้นก็เท่ากับรัฐ ได้เชิดชูธรรมด้วย

2. เป็นหน้าที่ในฐานะที่ผู้ปกครองหรือรัฐ เป็นตัวแทนประชาชนในการแสดงน้ำใจตอบแทนต่อฝ่ายสงฆ์หรือทางฝ่ายศาสนาเป็นผู้แนะนำสั่งสอนประชาชนให้ดำรงอยู่ในศีลธรรมและ ประพฤติปฏิบัติในทางที่ดีงามพร้อมทั้งได้พัฒนาทางจิตใจ เมื่อทำเช่นนั้นแล้วประชาชนมีการศึกษาดี มีความรู้ความประพฤติดี มีจิตใจที่มีคุณภาพเป็นพลเมืองที่ดี ซึ่งผลประโยชน์นี้ย่อมตกแก่รัฐด้วย โดยช่วยให้รัฐนั้นมีความเจริญรุ่งเรืองสงบสุข รัฐคำนึงถึงคุณค่าข้อนี้ จึงถวายความคุ้มครองทำนุบำรุงอุปถัมภ์

ดังนั้น มายาคติที่ว่า “พระสงฆ์อยู่เหนือการเมือง” ตามทัศนะของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) บ่งบอกถึงวาทกรรม “พระสงฆ์อยู่เหนือการเมือง” นั้น เป็นความจริงหรือเป็นเพียง “มายาคติ” หรือ “สภาวะ

หลอกตัวเอง” (เช่น เดียวกันกับการหลอกตัวเองในกรณีสำคัญมากอื่นๆ) ทั้งๆ ที่ชาวพุทธไทยมักยืนยันเสมอว่า พุทธศาสนาสอน “ความจริงอันประเสริฐ” หรือ “อริยสัจ” ที่ถือหลักการสำคัญว่า “ต้องรู้ความจริงของปัญหา และสาเหตุก่อน จึงจะนำไปสู่การแก้ปัญหาต่างๆ ได้จริง” ตัวอย่างที่คนเห็นว่า “พระสงฆ์อยู่เหนือการเมือง” ที่อ้างอิงความรู้ ข้อเท็จจริง หลักการมาสนับสนุนมากที่สุด น่าจะเป็นทัศนะของปราชญ์ทางพุทธศาสนาในยุคปัจจุบัน คือ ท่านเจ้าคุณ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ซึ่งท่านยืนยันว่า “พระสงฆ์อยู่เหนือการเมือง” ทั้งในทางหลักการและข้อเท็จจริง ดังที่ท่านเขียนไว้ในหนังสือ “ขว้างก้อนอิฐมา พัฒนาเป็นแก้วมณี”

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) (2538) ได้กล่าวถึง “การปกครอง” ในนิยามและความหมายตามทัศนะของพระพุทธศาสนาว่า เป็นการปกครองเพื่อการศึกษา การปกครอง และความสงบเรียบร้อยที่เกิดจากการปกครองนั้น มิใช่เป็นจุดหมายในตัว แต่เป็นเพียงปัจจัยคือสภาพเอื้อ เพื่อช่วยให้แต่ละบุคคลบรรลุจุดหมายแห่งการศึกษา หรือเพื่อเป็นหลักประกันแห่งการศึกษาจึงถือเป็นคติไว้ว่า การปกครองที่มีขึ้นเป็นเรื่องของการศึกษาทั้งสิ้น คือ ถ้าไม่ปกครองด้วยการศึกษาก็ต้องปกครองด้วยอำนาจ เมื่อปกครองด้วยอำนาจก็เกิดความรู้สึกในเชิงปฏิปักษ์ ในเชิงที่ขัดแย้งกันก็เกิดปัญหาเริ่มตั้งแต่เกิดความขัดแย้งในจิตใจ ทำให้ยิ่งต้องใช้ อำนาจ ใช้อาญา และเน้นการลงโทษมากขึ้นเป็นลำดับมิใช่เป็นการปกครองแบบสร้างคนดี แต่เป็นการปกครองแบบพยายามกำจัดคนเลวนั่นเอง โดยสอดคล้องกับความหมายตามทัศนะของ สมบูรณ์ สุขสำราญ (2534) ได้กล่าวถึง “การเมือง” ในนิยาม และความหมายตามทัศนะของพระพุทธศาสนาว่า การเมือง คือ ความคิดกิจกรรม และการกระทำต่างๆ ที่เกี่ยวกับการใช้อำนาจเพื่อบริหารรัฐกิจ การจัดระเบียบสังคมของรัฐ รวมถึงการได้มาซึ่งอำนาจ การใช้อำนาจหรือการได้มาซึ่งอิทธิพล ใช้อิทธิพลเพื่อให้เกิดการจัดสรรคุณค่าในสังคม ไม่ว่าจะเป็อำนาจที่ถูกต้องตามกฎหมาย และกฎเกณฑ์ทางศีลธรรม เศรษฐทรัพย์ และคุณค่าที่เป็นนามธรรม นอกจากนี้ศาสนาเป็นพื้นฐานของอุดมการณ์ทางการเมืองที่ย้ำคุณค่าของมนุษย์ ความชอบธรรมของผู้ปกครองพระพุทธศาสนาเป็นเสมือนรากเหง้าแห่งความเป็นชาติ และเอกลักษณ์ดั้งเดิมของชาติไทย ทั้งทางสังคม วัฒนธรรมและการเมือง

สรุปได้ว่า คำว่า “การเมืองการปกครอง” ในนิยามและความหมายตามทัศนะของนักวิชาการว่า หมายถึง การดูแลจัดการให้มนุษย์อยู่กันอย่างเป็นธรรม และเป็นระเบียบ การเมือง เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิธีการได้มาซึ่งอำนาจในการปกครอง และการบริหารราชการแผ่นดิน และการใช้ อำนาจที่ได้มาเพื่อสร้างความผาสุกให้แก่ประชาชนหรืออาจมีความหมายว่าเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง กับบุคคลหรือกลุ่มบุคคลเพื่อที่จะกำหนดแนวทาง ข้อบังคับ หรือนโยบายให้คนในสังคมปฏิบัติตาม และอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข การปกครอง หมายถึง การทำงานของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ได้แก่ ข้าราชการ พนักงานส่วนท้องถิ่น และรัฐวิสาหกิจทั้งหลาย ตามกฎหมายและนโยบายของรัฐบาลโดยมีรูปแบบการปกครองที่สำคัญ 3 รูปแบบคือ

- 1) แบบการปกครองโดยคน ๆ เดียว
- 2) แบบการปกครองโดยคณะบุคคล
- 3) แบบการปกครองโดยเสียงส่วนใหญ่

เป็นรูปแบบการปกครองซึ่งเป็นที่นิยมในปัจจุบัน โดยถือว่าประชาชนทุกคนในประเทศมีสิทธิในการปกครองประเทศ ซึ่งเรียกรูปแบบการ ปกครองนี้ว่า ประชาธิปไตย ดังนั้นคำว่า “การเมืองการปกครอง” ใน

นิยามและความหมายตามนัยพระพุทธศาสนา หมายถึง การปกครองเพื่อการศึกษา เป็นการปกครองที่ทำให้เกิดความสงบเรียบร้อยโดยใช้ธรรมะ

3. การเมืองการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนาของพระพรหมคุณาภรณ์

แนวคิดทางการเมืองการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา ตามแนวคิดของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ท่านได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับ “ประชาธิปไตย” ซึ่ง ดร.สุรพล สุยะพรหม ได้กล่าวถึงพรหมคุณาภรณ์ ที่ดำรงสมณศักดิ์ที่ พระธรรมปิฎก ไว้ที่น่าสนใจ ดังนี้

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) เป็นพระนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาที่มีมุมมองต่อการแก้ไขปัญหาสังคม โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน พระธรรมปิฎกได้ให้ความสนใจต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยอย่างใกล้ชิด เห็นได้จากผลงานทางวิชาการทั้งในรูปแบบของงานนิพนธ์ การแสดงปาฐกถา และบรรยายธรรม ในช่วงหลายศตวรรษที่ผ่านมา ล้วนแล้วแต่เป็นการผสมผสานแนวความคิดทางพระพุทธศาสนา ที่จะนำมาประยุกต์กับศาสตร์สมัยใหม่ในการนำผลแก้ไขปัญหาสังคมไทยที่เกิดขึ้นเปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา พระธรรมปิฎก ได้เสนอแนวคิด “ประชาธิปไตย” ไว้ดังนี้

1. นิยามของประชาธิปไตย

พระธรรมปิฎกได้นิยามคำว่า ประชาธิปไตยไว้อย่างน่าฟังยิ่งว่า เมื่อพูดถึงประชาธิปไตย ถ้ากล่าวถึงความหมาย มีวิธีพูดง่ายๆ อย่างหนึ่งคือ ยกเอาวาทะของประธานาธิบดี ลินคอล์น มาอ้าง เพราะคนชอบและรู้จักกันมาก คือ วาทะที่ว่า “ประชาธิปไตยเป็นการปกครองของประชาชนโดยประชาชนเพื่อประชาชน” วาทะนี้คนจำได้แม่น เวลาพูดกัน คนมักมองความหมายในแง่ของความรู้สึกตื่นเต้นว่าตนเองจะได้ เช่น จะได้สิทธิได้อำนาจหรือได้ความเป็นใหญ่ในการที่จะเป็นผู้ปกครอง แต่อีกแง่หนึ่งที่ไม่ค่อยได้มอง คือ “ความรับผิดชอบ”

ดังนั้น จากวาทะลินคอล์นนั้น พระธรรมปิฎกมีความเห็นเพิ่มเติมว่า ที่ว่า ประชาธิปไตยเป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชนนั้น เป็นการเตือนให้รู้สึกตัวด้วยว่า คุณภาพของประชาธิปไตยอยู่ที่คุณภาพของประชาชน เพราะว่า โดยปกติ คุณภาพของการปกครองย่อมขึ้นต่อคุณภาพของผู้ปกครองเป็นสำคัญ ด้วยว่าในสมัยก่อนการปกครองอยู่ในกำมือของผู้ปกครองโดยตรง คุณภาพของประชาธิปไตย ก็วัดได้จากผู้ปกครองนั่นเอง แต่ในสมัยนี้ ในเมื่อประชาชนมาเป็นผู้ปกครอง บ้านเมืองจะเป็นอย่างไร ประชาธิปไตยจะมีคุณภาพแค่ไหน ก็อยู่ที่คุณภาพของประชาชนเป็นสำคัญ จึงกล่าวสรุปได้ว่า พระธรรมปิฎกได้นิยามประชาธิปไตยโดยให้ความสำคัญในแง่ คุณภาพของประชาธิปไตยเป็นหลัก โดยเน้นว่า “ถ้าประชาชนมีคุณภาพดี ประชาธิปไตยก็มีคุณภาพดีด้วย ถ้าประชาชนมีคุณภาพต่ำ ประชาธิปไตยก็จะเป็นประชาธิปไตยอย่างเลวด้วย เพราะว่า คุณภาพของประชาธิปไตย ขึ้นต่อคุณภาพของประชาชน แล้วคุณภาพของประชาชนขึ้นต่ออะไร ก็ขึ้นต่อการศึกษา”

2. เสี่ยงข้างมากในประชาธิปไตย

ความเข้าใจของคนไทยทั่วไปที่มีต่อภาพลักษณ์ของประชาธิปไตยนั้น ก็คือในสังคมของคนหมู่มาก ต่างคนก็ต่างมีความต้องการที่แตกต่างกันออกไป เกณฑ์ตัดสินอำนาจสูงสุดของความต้องการหรือความประสงค์ของคนในระบอบนี้ก็คือ เสี่ยงข้างมากของประชาชนนั่นเอง พระธรรมปิฎกเห็นว่า การตัดสินใจเช่นว่า

นี่ เป็นเรื่องสำคัญมาก เพราะหากตัดสินใจก็ดีไป ถ้าตัดสินใจก็อาจเกิดความเสียหายทุกอย่างทุกประการ การที่จะตัดสินใจผิดหรือตัดสินใจถูก ก็อยู่ที่ความเป็นคนดี มีปัญญา คือ มีคุณธรรม และมีความรู้ ความเข้าใจ เฉลียวฉลาด สามารถในการคิด เป็นต้น ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่ประชาชนควรมี ถ้าประชาชนเป็นคนดี ตั้งใจดี มีความรู้ความเข้าใจ มีปัญญาชัดเจน คิดเป็น มองเห็นความจริง ก็ตัดสินใจได้ถูกต้อง

ดังนั้น จากแนวคิดเรื่องดังกล่าวนี้ ทำให้เห็นได้ว่า ประชาธิปไตยจะดี ก็อยู่ที่ประชาชนที่เป็นผู้มีอำนาจตัดสินใจนั้นว่า จะต้องเป็นคนดีและมีปัญญา โดยที่ว่า ประชาชนเป็นใหญ่ มีอำนาจตัดสินใจนี้ การตัดสินใจที่ว่านั้น วินิจฉัยด้วยเสียงข้างมากเป็นใหญ่ ในเรื่องนี้พระธรรมปิฎกให้ข้อสังเกตไว้ 2 ประการด้วยกันคือ

2.1 ถ้าคนส่วนใหญ่เป็นคนโง่ เสียงข้างมากที่วินิจฉัยก็จะเป็นการตัดสินใจเลือกอย่างโง่ๆ หรือแม้แต่เลือกไปตามที่ถูกเขาหลอกล่อ ทำให้ผิดพลาดเสียหาย แต่ถ้าคนส่วนใหญ่เป็นคนดี มีปัญญา ก็จะได้เสียงข้างมากที่ตัดสินใจเลือกได้ถูกต้อง บังเกิดผลดี จึงต้องให้ประชาชนมีการศึกษา หรือจะได้เสียงข้างมากที่ตัดสินใจอย่างผู้มีปัญญา

2.2 ความจริงของสิ่งทั้งหลายย่อมเป็นอย่างที่มันเป็น มันย่อมไม่เป็นไปตามการบอก การสั่งการ ลงคะแนนเสียง หรือตามความต้องการของคน ดังนั้น คนจะไปตัดสินใจความจริง ไม่ได้ แต่เป็นหน้าที่ของคนที่จะต้องตัดสินใจเลือกสิ่งที่เป็นจริง จึงต้องให้ประชาชนมีการศึกษา เพื่อจะได้เสียงข้างมากที่ตัดสินใจเลือกเอาสิ่งที่ถูกต้องเป็นจริง

พระธรรมปิฎกย้ำว่า เสียงข้างมากตัดสินใจความจริงไม่ได้ อันนี้เป็นหลักธรรมดา เราตัดสินใจไม่ใช่ตัดสินใจความจริง ถ้าเอาเสียงข้างมากมาตัดสินใจความจริง ก็เป็นไปไม่ได้ เพราะฉะนั้น ตามหลักการแล้วไม่สามารถเอาเสียงข้างมากมาตัดสินใจความจริงได้ ถ้าอย่างนั้น จะเอาเสียงข้างมากตัดสินใจอะไร ประเด็นนี้พระธรรมปิฎก ให้ความเห็นว่า เราเอาเสียงข้างมากมาตัดสินใจความต้องการ คือบอกว่าจะเอาอย่างไร ในแง่นี้สามารถบอกได้ว่า ประชาชนต้องการอะไร จะเอาอย่างไร แล้วมีมติเป็นที่ตกลงกันว่าจะเอาอย่างไร ซึ่งรวมความปัญหาอยู่ที่ว่า ทำอย่างไรจะให้ความต้องการที่ว่าจะเอาอย่างนั้น ไปประสานกับความมุ่งหมายที่ดี โดยมีสติปัญญาที่รู้เข้าใจว่า อะไรเป็นความจริง ความถูกต้อง แล้วตัวประโยชน์แท้ที่ควรจะเอา คือ ให้ความต้องการนั้น ไปตรงกับความจริง ความถูกต้องและความเป็นประโยชน์ที่แท้จริง มิฉะนั้นความต้องการนั้นก็ผิด เมื่อคนตัดสินใจด้วยความต้องการที่ผิด การตัดสินใจนั้นก็ผิด จะเลือกผิด เอาผิด และก่อให้เกิดผลร้าย เพราะฉะนั้น จึงหนีไม่พ้นที่จะต้องทำให้คนมีความรู้ มีสติปัญญา จึงต้องเน้นกันว่า คนจะต้องมีวิจรรย์ญาณ หรือจะใช้คำศัพท์ให้ลึกซึ้งไปกว่านั้น ก็คือ ต้องมีโยนิโสมนสิการ ด้วยเหตุนี้ การใช้เสียงข้างมากมาตัดสินใจจึงต้องเป็นเสียงแห่งสติปัญญาที่แสดงถึงความต้องการอันฉลาดที่จะเลือกเอาสิ่งที่ดีงามถูกต้องเป็นประโยชน์แท้จริง

พระธรรมปิฎกสรุปว่า การศึกษาจำเป็นต่อประชาธิปไตย หรือพัฒนาประชาชนให้ ทำหน้าที่หรือใช้อำนาจตัดสินใจอย่างได้ผลดีใน 2 ประการ คือ 1. ให้เสียงข้างมากที่จะใช้วินิจฉัย เกิดจากการตัดสินใจของคนที่เป็นบัณฑิต คือ คนดีมีสติปัญญา 2. ให้การตัดสินใจของคนที่เกิดจากความต้องการที่มาประสานกับปัญญาที่รู้ และให้เลือกเอาสิ่งที่ถูกต้องดีงามจริงแท้ และเป็นประโยชน์แท้จริง

เมื่อพิจารณาจากแนวคิดเรื่องเสียงข้างมาก ในประชาธิปไตยตามแนวของพระธรรมปิฎกจึงเห็นได้ชัดว่า สังคมไทยเป็นสังคมแห่งวิถีพุทธ ดังนั้น ระบอบประชาธิปไตยของไทยจึงควร ที่นำแนวคิดในเรื่องของการตัดสินใจด้วยเสียงข้างมาก ตามแนวของพระธรรมปิฎกมาประยุกต์ใช้ ก็จะทำให้ระบบการเมืองไทย ได้เสียงข้างมากที่เป็นไปตามจุดมุ่งหมายของระบอบประชาธิปไตย ที่แน่นอน กล่าวคือเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของสังคมไทยโดยรวมนั่นเอง

3. รัฐในระบอบประชาธิปไตยกับพระพุทธศาสนา

ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 บัญญัติไว้ว่า รัฐต้องให้ความอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่น ส่งเสริมความเข้าใจอันดี และความสามัคคีระหว่างศาสนิกชนของทุกศาสนา รวมทั้งการสนับสนุนการนำหลักธรรมของศาสนามาใช้เพื่อส่งเสริมสร้างคุณธรรมและพัฒนาคุณภาพชีวิต เรื่องดังกล่าวนี้ พระธรรมปิฎกได้แสดงทัศนะให้เห็นว่า โดยหลักการแล้ว การที่รัฐสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนานั้น สรุปได้ 2 ลักษณะด้วยกันคือ

3.1 เป็นความสัมพันธ์เชิงหน้าที่เกี่ยวกับธรรม หรือหน้าที่ต่อธรรม คือ รัฐโดยเฉพาะผู้ปกครองที่ย่อมเป็นผู้ไฝ่ธรรม แสวงหาธรรม และเป็นผู้เชิดชูธรรม พระสงฆ์ หรือทางฝ่ายศาสนานั้น เป็นผู้ดำรงไว้ซึ่งธรรม เป็นผู้เผยแผ่ และสืบต่อ สืบทอดธรรมให้ดำรงอยู่ในโลก ในสังคม เพราะฉะนั้น รัฐก็ทำหน้าที่ในการที่จะช่วยผู้ดำรงรักษาสืบทอดธรรม เผยแผ่ธรรมนี้ ให้ทำหน้าที่นั้นด้วยดี การกระทำอย่างนั้น ก็เท่ากับรัฐได้เชิดชูคุณธรรมด้วย สืบเนื่องจากหน้าที่ที่เกี่ยวกับธรรมเช่นนี้ พระธรรมปิฎกให้ความเห็นเพิ่มเติมว่า หน้าที่เกี่ยวกับธรรมของรัฐนั้น ก็ทำให้พระมหากษัตริย์หรือทางรัฐมีหน้าที่ต่อไปอีก คือ จะต้องพยายามให้ศาสนาบริสุทธิ์ เพื่อให้มีธรรมดำรงอยู่สืบต่อไปในสังคม หรือในโลกนี้ การทำ สังคายนากัถิ การกำจัดชำระล้างมลทินของศาสนาในบางสมัย กัถิ เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นได้ อยู่ในหน้าที่ข้อนี้ เมื่อมีเหตุการณ์ไม่เรียบร้อยเกิดขึ้นในวงการศาสนา รัฐก็เข้ามาอุปถัมภ์ คณสงฆ์ ในการทำสังคายนาร้อยกรองพระธรรมวินัย เพื่อรักษาธรรมที่บริสุทธิ์ไว้ สังคายนาดังกล่าว โดยมาก ก็มีพระเจ้าแผ่นดิน หรือทางรัฐเข้ามาเป็นผู้อุปถัมภ์ ทั้งในประเทศอินเดีย ในศรีลังกา ตลอดจนกระทั่งในประเทศไทยหลายครั้ง หลายสมัย นอกจากนี้ ในกรณีปลีกย่อย เมื่อปรากฏว่ามีคนของรัฐ หรือพลเมือง คือ คนของบ้านเมืองที่เป็นคนร้าย คนไม่ดีเข้าไปชุกซ่อนตัวแอบแฝงอยู่ เข้าไปบวช เข้าไปเบียดเบียนทำลายศาสนา ซึ่งเท่ากับทำลายผลประโยชน์ของรัฐและประชาชนด้วย ทางรัฐหรือทางพระเจ้า แผ่นดิน ก็ช่วยรักษาความบริสุทธิ์ของพระศาสนาด้วยการเอาคนของรัฐ หรือพลเมืองของตนเองที่เป็นคนไม่ดีที่เข้าไปทำลายศาสนานั้น ออกมา ข้อนี้อถือว่าเป็นการชำระล้างพระศาสนาด้วยการเอาคนร้าย พลเมืองไม่ดีของตนเองกลับออกมาเสียไม่ให้เข้าไปหรืออยู่ทำลายพระศาสนาอีกต่อไป

3.2 เป็นความสัมพันธ์เชิงหน้าที่ในฐานะที่ผู้ปกครองหรือรัฐ เป็นตัวแทนของประชาชน ควรแสดงน้ำใจตอบแทนต่อทางฝ่ายสงฆ์ หรือทางศาสนา โดยนัยนี้ พระธรรมปิฎกเห็นว่า ตามปกติพระภิกษุสงฆ์ หรือทางฝ่ายศาสนาเป็นผู้แนะนำสั่งสอนประชาชนให้ดำรงอยู่ในศีลธรรม ให้ประพฤติปฏิบัติในทางที่งดงามให้พัฒนาทางจิตใจ ทางปัญญา ให้พระสงฆ์ทำเช่นนี้ ประชาชนก็จะมีการศึกษาดี มีความรู้ ประพฤติดี มีจิตใจที่มีคุณภาพดี ก็จะเป็น พลเมืองที่ดี ผลประโยชน์ก็ตกแก่รัฐด้วย ช่วยให้รัฐนั้นเจริญรุ่งเรือง มีความสงบสุขรัฐสำนักในพระคุณฝ่ายสงฆ์ หรือทางศาสนานั้น เป็นการตอบแทนคุณความดี หรือบูชาคุณของฝ่ายศาสนา หรือฝ่าย

สงฆ์นั่นเอง และทำหน้าที่ดังกล่าวแทนประชาชน คือ อุปถัมภ์บำรุงพระศาสนา แทนประชาชน ดังนั้น จากการที่รัฐจำเป็นต้องสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อฝ่ายพระสงฆ์ หรือฝ่ายพุทธจักร และในขณะเดียวกัน ฝ่ายของพระสงฆ์ หรือฝ่ายพุทธจักรเองก็ต้องมีปฏิสัมพันธ์ตามหน้าที่ของตน ต่อฝ่ายรัฐหรือฝ่ายอาณาจักร เพราะโดยที่สุดแล้ว พระธรรมปิฎกสรุปว่า ก็ล้วนแต่เพื่อประโยชน์สุขของพหุชนทั้งสิ้นนั่นเอง

4. สิทธิและเสรีภาพในประชาธิปไตย

พระธรรมปิฎกมองว่า ประชาธิปไตยเป็นการปกครองที่ช่วยประสานประโยชน์ระหว่างบุคคลและสังคม หลักการนี้ยังหาผู้ปฏิบัติได้ผลจริงได้ยาก จะเห็นได้ว่า ระบบสังคมต่างๆ มักมีปัญหาในเรื่องที่ว่า ถ้าให้สังคมได้ บุคคลก็ต้องยอมสละ ทำอย่างไรจึงจะประสานประโยชน์กันได้ อุดมคติอย่างหนึ่งของประชาธิปไตยก็คือ การช่วยประสานประโยชน์ระหว่างบุคคลกับสังคม อย่างไรก็ตาม ก่อนที่จะก้าวไปสู่การประสานประโยชน์ระหว่างบุคคลกับสังคมให้มาเสริมกันนั้น มีบททดสอบพื้นฐานหนึ่งที่จะให้เห็นว่า ประชาชนในสังคมนั้นๆ มีคุณภาพเพียงพอ ที่จะให้คุณค่าของประชาธิปไตยข้อนี้บรรลุผลได้หรือไม่ บททดสอบนี้ก็คือความประสานสมดุลในการปฏิบัติตามหลักแห่ง 1) สิทธิกับหน้าที่ 2) เสรีภาพกับความรับผิดชอบ

มุมมองต่อ สิทธิกับหน้าที่ นั้น พระธรรมปิฎกชี้ว่า คู่กับการมีสิทธิที่จะได้และเรียกร้องเอาสิ่งที่ตนพึงได้นั้น บุคคลก็มีหน้าที่ที่จะต้องทำ เพื่อเป็นส่วนร่วมที่จะธำรงรักษาและสร้างสรรค์พัฒนาสังคมประชาธิปไตยนั้นด้วย ถ้าอยากใช้สิทธิก็ควรปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ดี และเมื่อมีการทำหน้าที่ด้วยดี สังคมประชาธิปไตยก็จะได้รับการรักษาไว้ เพื่อให้คนมีโอกาสที่จะใช้สิทธิได้ต่อไป

ส่วนเรื่องของ เสรีภาพกับความรับผิดชอบนั้น พระธรรมปิฎกมองเห็นว่า คู่กับเสรีภาพที่จะกระทำต่างๆ ตามความปรารถนาของตน บุคคลจะต้องรู้จักรับผิดชอบต่อการกระทำและผลการกระทำของตน และใช้เสรีภาพนั้นอย่างมีความรับผิดชอบต่อสังคมที่ตนมีส่วนร่วมอยู่ด้วย เพื่อความชัดเจนขึ้นในเรื่องของเสรีภาพนั้น พระธรรมปิฎกได้ยกตัวอย่างเรื่องเสรีภาพที่เป็นหลักการของประชาธิปไตย ที่เน้นความหมายในแง่ของการที่บุคคลมีโอกาสนำเอาศักยภาพ เช่น สติปัญญา ความสามารถของตนออกไปเป็นส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและสร้างสรรค์สังคม ซึ่งเป็นความหมายเชิงความร่วมมือและเอื้อเฟื้อต่อกัน แต่ภายใต้อิทธิพลของทุนนิยมเสรีภาพเน้นความหมายในแง่ของการที่จะได้ผลประโยชน์ตามที่ตนปรารถนา ซึ่งเป็นไปในทางแบ่งแยกและแก่งแย่ง

4. วิเคราะห์ปรัชญาสังคมและการเมืองการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนาของ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต)

ความสงบเรียบร้อยที่เกิดจากการปกครองนั้น มิใช่เป็นจุดหมายในตัว แต่เป็นเพียงปัจจัย คือ สภาพเอื้อเพื่อช่วยให้แต่ละบุคคลบรรลุจุดหมายแห่งการศึกษา หรือเพื่อเป็นหลักประกันแห่งการศึกษาจึงถือเป็นคติไว้ว่าการปกครองที่มีขึ้นเป็นเรื่องของการศึกษาทั้งสิ้น คือ ถ้าไม่ปกครองด้วยการศึกษาก็ต้องปกครองด้วยอำนาจ เมื่อปกครองด้วยอำนาจก็เกิดความรู้สึกในเชิงปฏิปักษ์ ในเชิงที่ขัดแย้งกันก็เกิดปัญหาเริ่มตั้งแต่เกิดความขัดแย้งในจิตใจ ทำให้ยังต้องใช้อำนาจ ใช้อำนาจ และเน้นการลงโทษมากขึ้นเป็นลำดับไม่ใช่เป็นการปกครองแบบสร้าง

คนดี แต่เป็นการปกครองแบบพยามกำจัดคนเลวนั่นเอง ดังนั้นการวิเคราะห์มีแนวคิดเกี่ยวกับ เรื่องปรัชญา สังคมและการเมืองการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา ขอยกเอาข้อคิดเห็นของนักวิชาการมานำเสนอ ดังนี้

สมบุรณ์ สุขสำราญ (2534) ได้กล่าวถึง “การเมือง” ในนิยาม และความหมายตามทัศนะของ พระพุทธศาสนาว่า การเมือง คือ ความคิดกิจกรรม และการกระทำต่างๆ ที่เกี่ยวกับการใช้อำนาจเพื่อบริหาร ราชการ การจัดระเบียบสังคมของรัฐ รวมถึงการได้มาซึ่งอำนาจ การใช้อำนาจหรือการได้มาซึ่งอิทธิพล ใช้อิทธิพล เพื่อให้เกิดการจัดสรรคุณค่าในสังคม ไม่ว่าจะเป็อำนาจที่ถูกต้องตามกฎหมาย และกฎเกณฑ์ทางศีลธรรม เศรษฐทรัพย์และคุณค่าที่เป็นนามธรรม นอกจากนี้ศาสนาเป็นพื้นฐานของอุดมการณ์ทางการเมืองที่ย้ำคุณค่า ของมนุษย์ความชอบธรรมของผู้ปกครองพระพุทธศาสนาเป็นเสมือนรากเหง้าแห่งความเป็นชาติและเอกลักษณ์ ดั้งเดิมของชาติไทย ทั้งทางสังคม วัฒนธรรม และการเมือง โดยสอดคล้องกับ ชลธิศ ธีระฐิติ (2551) ได้กล่าวถึง คำว่า “การเมือง” หรือ “Politics” ซึ่งเป็นคำที่ผู้คนโดยทั่วไปจะได้ยินเป็นการบ่อยครั้งโดยเฉพาะเมื่อเกิด เหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงภายในประเทศ คำเหล่านี้เราจะมีความคุ้นเคยกันดี ทีนี้เมื่อตั้งคำถามว่า การเมืองมี ความหมายอย่างไร ทำไมประชาชนคนไทยหรือพลเมือง (Citizen) ต้องถือเอามาเป็นเรื่องใกล้ตัวและต้องทำ ความเข้าใจในหลักและกระบวนการ แต่เมื่อเราศึกษาค้นคว้าแล้วจะพบว่า คำตอบนี้มีความหลากหลายและ ข้อสรุปของนิยามความหมายที่ชัดเจนเฉพาะเจาะจงจริงๆ เป็นเรื่องที่ทำไ้ยาก แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อเรา ทำการศึกษาแล้วนำมาวิเคราะห์สู่การสังเคราะห์ (Analysis to Synthesis) แล้วจะพบว่า การเมือง เป็นเรื่องที่ ผูกติดกับระบบความเป็นรัฐ เป็นการจัดสรรสิ่งที่มีคุณค่าหรือทรัพยากร โดยมีอำนาจที่เป็นที่ยอมรับกันมาทำให้ เกิดการปฏิบัติตาม หรือเป็นเรื่องของการที่มีคนกลุ่มหนึ่งใช้อิทธิพลต่อคนอีกกลุ่มหนึ่ง เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่มี คุณค่าทางสังคม สิ่งที่มีคุณค่าทางสังคมในที่นี้มีได้หลายอย่าง เช่น อำนาจ ความศรัทธาอันบถือ ความยุติธรรม ความนิยมชมชอบความอยู่ดีกินดี ความมั่งคั่ง ความรอบรู้ ทักษะ เป็นต้น บางครั้งจะถูกตีกรอบเอาไว้ว่า เป็น ความสัมพันธ์ของมนุษย์ในระบบการเมือง ซึ่งสามารถแยกออกจากความสัมพันธ์ของมนุษย์ในระบบย่อยอื่นๆ ของสังคมได้ โดยที่ระบบการเมืองจะมีเป้าหมายในตัวเองที่แตกต่างจากระบบย่อยอื่นๆ ของสังคม เช่นระบบ วัฒนธรรม ระบบเศรษฐกิจ ระบบการศึกษา

พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร (2549) ได้กล่าวถึง พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม (Socially Engaged Buddhism) เป็นชื่อสำหรับใช้เรียกขบวนการพระพุทธศาสนาแนวใหม่ที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองปัญหาสังคมโลก ยุคใหม่ หมายถึง ทัศนะที่ว่าพระพุทธศาสนากับสังคมต้องผูกพัน (must be engaged) เป็นอันหนึ่งอัน เดียวกัน ไม่มีการแยกเรื่องศาสนากับสังคมออกจากกัน รวมทั้งความพยายามที่จะตีความพุทธธรรมให้ ครอบคลุมปัญหาใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน เพราะเห็นว่าการสอนแบบจารีตที่เน้นการแก้ปัญหาของ ปัจเจกบุคคลไม่เพียงพอต่อการตอบปัญหาสังคมยุคใหม่ที่เต็มไปด้วยความสลับซับซ้อนได้ การแก้ปัญหาความ ทุกข์ของปัจเจกบุคคลและสังคมสามารถดำเนินควบคู่กันไปได้ อีกความหมายหนึ่ง พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม หมายถึง ขบวนการหรือกลุ่มนักกิจกรรมชาวพุทธเพื่อสังคม (Engaged Buddhists) ที่พยายามนำ พระพุทธศาสนาเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาสังคม เช่น ปัญหาความยุติธรรมทางสังคม ปัญหา สิ่งแวดล้อม ปัญหาความรุนแรง ปัญหาทางเศรษฐกิจ ปัญหาทางการเมือง

พระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาทางการเมือง โดยปัญหาความขัดแย้งทางการเมือง อาจจะมาจกสาเหตุหลายประการ เช่น ผลประโยชน์ขัดกัน ความคิดเห็นไม่ตรงกัน การขาดอุดมคติทางการเมืองที่แน่นอน เป็นต้น พระพุทธศาสนาสอนให้รู้จักความพอดีในการปฏิบัติตน และการแก้ไข้ปัญหาต่างๆ ด้วยปัญญา สอนให้รู้จักความสุจริต ในการปฏิบัติตนสมควรแก่หน้าที่รู้กาล รู้เวลา รู้หน้าที่ของตน ในการแก้ปัญหานี้ตามทัศนะของพุทธศาสนาแล้ว นักการเมืองจะต้องมีธรรมะ สำหรับนักบริหาร นักปกครอง ในกฎทันตสูตร เล่ม 9 ข้อ 199 - 238 กล่าวถึง สาระสำคัญแห่งการปฏิบัติที่ถูกต้องดังม หลายอย่างทั้งทางโลกและทางธรรม เช่น

1) การกำจัดเสี้ยนหนามของบ้านเมือง ต้องกำจัดที่ต้นเหตุ เช่น จัดเศรษฐกิจให้ดี ให้ทุกคนมีงานทำ และให้คนมีศีลธรรมประจําใจ เป็นการกำจัดโจรผู้ร้ายในสังคม

2) ผู้ใหญ่จะทำอะไร ควรปรึกษาหารือขอความยินยอมจากผู้้น้อยด้วย เพื่อเขาจะได้ร่วมมือด้วยความเต็มใจ

3) ผู้เป็นใหญ่ควรมีคุณสมบัติของผู้ใหญ่ มีคุณลักษณะที่ดีเป็นที่ยกย่องยอมรับของผู้้น้อย

4) ที่ปรึกษาใกล้ชิดผู้ใหญ่ควรเป็นคนมีศีลธรรมและมีปัญญา มีบุคลิกลักษณะที่น่านิมนนับถือ

5) การบำเพ็ญคุณงามความดีนั้นแม้มีทรัพย์น้อยก็อาจทำได้มาก ถ้าตั้งใจให้ดีและทำเป็นไม่ต้องมีทรัพย์เลยก็สามารถบำเพ็ญคุณงามความดีได้มากกว่าผู้มีทรัพย์เสียอีก ผู้ขัดสนจนทรัพย์จึงไม่ควรทอดยและสิ้นกำลังใจในการทาคุณงามความดี (วคิน อินทสระ, 2553)

นักการเมืองต้องเป็นบุคคลผู้มีฉันทะเป็นแรงจูงใจ ต้องการภาวะที่เป็นผลของการกระทำโดยตรง อันเป็นเหตุให้เขามีความต้องการทำกล่าวคือ

(1) ไม่ทำให้เกิดการทุจริต แต่ทำให้เกิดการสุจริต ความขยัน อดทน ความซื่อตรงต่องานและแม้แต่ความซื่อตรงต่อเหตุผลที่เป็นไปตามกฎธรรมชาติ

(2) ทำให้ตั้งใจทำงาน นำไปสู่ความประณีต ความดีเลิศของงาน เพราะนิสัยใฝ่สัมฤทธิ์ ทำจริงจังเอางาน และสู้งาน

(3) ตรงข้ามกับความสับสนซับซ้อนในระบบ และการคอยจ้องจับผิดกัน จะมีความร่วมมือร่วมใจ การประสานงาน และการมีส่วนร่วม เพราะต่างมุ่งผลสัมฤทธิ์ของงาน มิใช่มุ่งสิ่งเสพสวยเพื่อตน ที่จะต้องคอยฉกฉวยแย่งชิงกัน

(4) เนื่องด้วยการกระทำเป็นไปเพื่อผลของม่นเอง ผลจึงเป็นตัวกำหนดหรือ ชี้บ่งปริมาณและคุณภาพของงานที่เป็นเหตุของม่น ดังนั้น จึงย่อมเกิดความพอเหมาะพอดีระหว่าง การกระทำกับผลที่พึงประสงค์ คือ ทำเท่าที่ภาวะซึ่งเป็นผลดีจะเกิดมีขึ้น เช่น กินอาหารพอดีที่จะสนองความต้องการของร่างกายให้มีสุขภาพดี โดยไม่ตกเป็นทาสของการเสพรส

(5) เนื่องด้วยผู้ทำด้วยฉันทะ ต้องการผลของการกระทำ โดยตรง และต้องการทำให้ผลนั้นเกิดขึ้นอีกทั้งเขายอมได้ประจักษ์ผลที่เกิดต่อเนื่องในการกระทำ เพราะการกระทำคือการก่อผลซึ่งเขาต้องการ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), (2552)

สรุปได้ว่า คำว่า “การเมืองการปกครอง” ในนิยามและความหมายตามทัศนะของนักวิชาการ ว่าหมายถึง การดูแลจัดการให้มนุษย์อยู่กันอย่างเป็นธรรม และเป็นระเบียบ การเมืองเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับวิธีการ

ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครอง และการบริหารราชการแผ่นดิน และการใช้อำนาจที่ได้มาเพื่อสร้างความผาสุกให้แก่ประชาชนหรืออาจมีความหมายว่าเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับบุคคลหรือกลุ่มบุคคลเพื่อที่จะกำหนดแนวทาง ข้อบังคับ หรือนโยบายให้คนในสังคมปฏิบัติตามและอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข การปกครอง หมายถึง การทำงานของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ได้แก่ข้าราชการ พนักงานส่วนท้องถิ่น และรัฐวิสาหกิจทั้งหลาย ตามกฎหมาย และนโยบายของรัฐบาลโดยมีรูปแบบการปกครองที่สำคัญ 3 รูปแบบคือ 1) แบบการปกครองโดยคนๆ เดียว 2) แบบการปกครองโดยคณะบุคคล 3) แบบการปกครองโดยเสียงส่วนใหญ่ เป็นรูปแบบการปกครองซึ่งเป็นที่ยอมรับในปัจจุบัน โดยถือว่าประชาชนทุกคนในประเทศมีสิทธิในการปกครองประเทศ ซึ่งเรียกรูปแบบการปกครองนี้ว่า ประชาธิปไตย ดังนั้นคำว่า “การเมืองการปกครอง” ในนิยาม และความหมายตามนัยพระพุทธศาสนา หมายถึง การปกครองเพื่อการศึกษา เป็นการปกครองที่ทำให้เกิดความสงบเรียบร้อยโดยใช้ธรรมะ และสอดคล้องกับแนวคิดกรรมเชิงสังคม (Collective Social Action) : ผู้ที่เสนอแนวคิดนี้ขึ้นมา คือนิธิ เอียวศรีวงศ์ มองว่า พระพุทธศาสนาไม่ได้ขาดมิติทางสังคมแต่อย่างใด หากแต่พระพุทธศาสนาที่เรานับถือกันในสังคมไทยเป็นพระพุทธศาสนาที่เน้นหนักมิติเชิงปัจเจกบุคคลเพียงด้านเดียว เช่นเวลาที่เรารออธิบายถึงคนที่กำลังอยู่ในภาวะเจริญขึ้นหรือเสื่อมลง เรามักจะมองเพียงแค่ว่าเป็นเรื่องพฤติกรรมหรือกรรมส่วนบุคคล โดยไม่สนใจตั้งคำถามในระดับโครงสร้างหรือสภาพแวดล้อมทางสังคมว่ามีความบกพร่องอย่างไร นี่คือนิติของพระพุทธศาสนาที่นิธิ มองว่าสังคมไทยไม่ได้หยิบยกขึ้นมาเน้นย้ำ “ในส่วนของความหมายเชิงสังคมของพระพุทธศาสนานั้น นับตั้งแต่โบราณมา ไม่ค่อยได้เน้นในสังคมไทย เพราะศาสนาผีรับหน้าที่รักษาภูมิจิตใจทางสังคมอยู่แล้ว พระพุทธศาสนาไทยจึงให้ความสำคัญแก่การพัฒนาจิตใจของบุคคลมากกว่า” ด้วยเหตุนี้ “พระพุทธศาสนาไทยจึงมักถูกโจมตีเสมอว่า ไม่ค่อยมีมิติทางสังคมในคำสอน แต่ที่จริงแล้วพระพุทธศาสนาเถรวาทไม่ได้ขาดมิติทางสังคมแต่อย่างใด เพียงแต่ในเมืองไทย มิติด้านนี้ถูกกลืนไปเองต่างหาก” มีหลักธรรมหลายประการที่นิธิ เห็นว่าควรมีมิติทางสังคมด้วย ถึงจะสอดคล้องกับสังคมสมัยใหม่

5. บทสรุป

สังคมศาสตร์ แม้จะได้รับการยอมรับว่าเป็นศาสตร์ (Science) แต่ก็มีวิธีการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมที่ไม่สามารถสรุปลงเป็นวิธีเดียวกับวิทยาศาสตร์ธรรมชาติปรากฏการณ์ทางสังคมและทางการเมือง คือปรากฏการณ์อันเกี่ยวกับพฤติกรรมกลุ่มมนุษย์ ดังนั้น ความเป็นไปแห่งปรากฏการณ์ต่างๆ ทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง จึงน่าจะสรุปลงในกฎแห่งนิยาม 5 ประการ คือ อุดุนิยาม พีชนิยาม กรรมนิยาม จิตตนิยาม และธรรมนิยาม นิยามทั้ง 5 ประการนี้ แม้จะเป็นหลักอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและในระดับสังคมแต่ก็มีการโต้แย้งในเรื่องการพิสูจน์ทดลองไม่ได้ สัมผัส หรือสังเกตไม่ได้จากนักวิทยาศาสตร์นิยมข้อนี้คือ การโต้แย้งในเชิงปรัชญาก็ได้ ความสวยงามแห่งวิชาการ ก็คือความหลากหลายแห่งความคิดที่มีการจัดระบบการโต้แย้งหรือการให้เหตุผลอย่างเหมาะสม การยอมรับเหตุผลการโต้แย้งในระดับใดระดับหนึ่งถือว่าการประยุกต์สุนทรียศาสตร์แห่งมนุษย์ที่มีใจกว้าง

เทคนิควิธีการศึกษาปรากฏการณ์ต่างๆ ทางสังคมและทางการเมืองในสังคมโลกปัจจุบันดูเหมือนจะจ้อยู่ภายใต้อิทธิพลแห่งนักคิด ชาวอักษฎกตเป็นส่วนใหญ่ การพยายาม วางกรอบทฤษฎีใดๆ ก็ตามเพื่อ

ประยุกต์ใช้ในการศึกษาหรือการวิเคราะห์เชิงปรัชญาสาขาใดสาขาหนึ่งจะต้องใช้หลักฐานการวิจัยหรือการพิสูจน์ทดลองจากการศึกษาภาคสนาม เป็นหลักประกันความน่าเชื่อถือ แม้แต่ในสังคมวิชาการชาวอังกฤษก็มีการโต้แย้งทางความคิด และข้อเสนอวิธีการศึกษาแบบต่างๆ อย่างกว้างขวาง ดังนั้น จึงเป็นเรื่องยากที่จะสรุปลงว่าวิธีการศึกษาแบบใดดีที่สุดที่สุดการสรุปลงสู่วิธีใดวิธีหนึ่งอย่างเด็ดขาดถือว่าเป็นลัทธิการยึดเอาความเชื่อแห่งเผ่าพันธุ์ของตนว่าดีกว่าของคนอื่น หรือลัทธินิยมเอาตนเองเป็นศูนย์กลาง (Ethnocentrism) และจะไม่นำไปสู่การแก้ปัญหาชีวิต สังคม เศรษฐกิจ และการเมืองได้อย่างยั่งยืน แต่จะยิ่งเป็นการสร้างความขัดแย้งในสังคมมากยิ่งขึ้น

พุทธปรัชญาได้เสนอวิธีการแสวงหาความรู้ทางสังคมและทางการเมืองตามแนวอริยสัจธรรม ซึ่งเป็นวิธีการแม่บท (Master Methodology) วิธีการตามแนวอริยสัจธรรมรวมเอาวิธีการศึกษาย่อยต่างๆ ทั้งหมดที่มีในคำสอนทางพระพุทธศาสนา ซึ่งได้กล่าวมาแล้ว ในงานวิจัยชิ้นนี้ ดังตัวอย่าง เช่น วิธีการศึกษาเชิงเปรียบเทียบวิธีการศึกษาแบบปุจฉาวิสัชนา วิธีการศึกษาแบบตีความ เป็นต้น ล้วนแต่เป็นวิธีการศึกษาที่มีปรากฏในพุทธธรรม คุณค่าแห่งวิธีการศึกษาตามแนวพุทธปรัชญาเหล่านี้ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ เป็นกรอบแห่งการวิจัยโดยเฉพาะการวิจัยเชิงคุณภาพได้เป็นอย่างดี หนึ่ง ระเบียบวิธีวิจัยทางวิทยาศาสตร์ และทางสังคมศาสตร์ สามารถกล่าวได้ว่า เป็นข้อเสนอแห่งปรัชญาปฏิบัตินิยมอย่างหนึ่ง ซึ่งสามารถโต้แย้งได้ว่าจะสามารถพิสูจน์ความจริงแท้ ที่เป็นสัจธรรมได้อย่างยั่งยืนหรือไม่ บทสรุปบางครั้งก็คือสัจธรรมทางวิทยาศาสตร์และทางสังคมศาสตร์ก็อยู่ภายใต้กฎสัจธรรมแห่งไตรลักษณ์ คือ ความไม่เที่ยงแท้การมีภาวะที่บีบคั้นโต้แย้งอยู่เสมอ และการหาสาระชั้นปรมาตมไม่ได้ คือ แก้ปัญหาความทุกข์แห่งมนุษยชาติไม่ได้ อย่างแท้จริง และยั่งยืน

บรรณานุกรม

- ชลทิศ ธีระฐิติ. (2551). **การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**. นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2543ก). **พุทธศาสนาในความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2538). **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระราชวรมณี (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2527). **ธรรมนุญชีวิต : พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม**. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ: สมาคมศิษย์เก่ามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2538). **นิติศาสตร์แนวพุทธ**. กรุงเทพฯ: บริษัทสหธรรมิก จำกัด.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2552). **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร (พรรณา). (2549). **ประเด็นโต้แย้งว่าด้วยพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม**. วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย2(4), 52-88.
- วสิน อินทสระ. (2553). **พระไตรปิฎกฉบับที่ทำได้แล้ว**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมดา.
- สมบุรณ์ สุขสำราญ. (2534). **พระพุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.